

KURASH TURLARIDA KLASSIFIKATSIYA, SISTEMATIKA VA TERMINOLOGIYANING AHAMIYATI

Xamroliyev Mirodiljon Maxamadjonovich.

*O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport unversiteti
Farg'ona filiali Yakka kurash sport turlari nazariyasi va uslubiyati
kafedra o'qituvchisi.*

Xamroliyevmirodil@gmail.com

Annotatsiya: Kurash turlari bo'yicha texnik usullari "oddiydan murakkabga" asosida sinflarga ajratish, ularni o'rgatish jarayoni yengil didaktik va metodologik talablarga mos sistemani tuzish, texnik usullar va harakatlarning nomini muvofiqlashtirish, texnik usullarning belgilarini yozib borish hamda ilmiy asosdagi munosabatlarini yengillashtirish klassifikatsiya, sistematika va ularning terminologiyasi

Kalit so'z: Texnik usullarning klassifikatsiyasi, sistemstikasi vatorminoldigiyasini shakllantirish qaysi tilda tuzilishiga ham muhim.

Kurashi turlarida sportchining texnik harakatlari ko'p va turliligi sababli u boshqa sport turlaridan farq qiladi. Kurash 47 turlarining texnik harakatlarini tartibga solish va ushbu sohada mutaxassislar o'rtasida muloqat qilish imkonini yaratish uchun kurash turlari texnikasining klassifikatsiyasi, sistematikasi hamda terminologiyasi ishlab chiqilgan. Klassifikatsiya - bilimlarning u yoki bu sohasidagi bir-biriga tushunchalar (sinflar, ob'yektlar, hodisalar) tizimidir. Klassifikatsiya ob'yektlarning umumiy belgilar va ular o'rtasidagi qonuniy bog'liqlikni hisobga olish asosida tuziladi. Klassifikatsiya turli-tuman ob'yektlardi to'g'ri yo'l tutishga yordam beradi hamda ular to'g'risidagi bilimlar manbai bo'lib hisoblanadi. Kurash turlarining usullarini ularning umumiy belgilariga qarab (klassifikatsiyasiga) taqsimlash mutaxassislarga fan to'g'risidagi nazariy hamda amaliy bilimlarni rivojlantirishga imkon yaratadi va bir vaqtning o'zida bu bilimlardagi kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi. Kurash turlarida texnik harakatlar klassifikatsiyasi to'g'risidagi bilim - ilmiy-tadqiqot va ilmiyuslubiy ishlarni amalga oshirish uchun ma'lum harakatlarni ta'riflashda katta o'rin egallaydi. Yaxshi tuzilgan klassifikatsiya ilmiy asoslangan atamalarni yaratish uchun asos bo'lib hisoblanadi. Kurash usullari o'rtasidagi ichki bog'liqliklar sistematika asosida ko'rib chiqiladi. Sistematika - bu kurash texnikasini bir tizimga solish, ma'lum bir tartibda joylashtirish, ma'lum bir ketma-ketlikni belgilash demakdir. Sistematikada klassifikatsiyadan farqli ravishda ob'yektlarning ketma-

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

ketligini aniqlash, belgilash uchun bir-biri bilan taqqoslanadi. Chunki uning davomida ko‘rib chiqilayotgan ob‘yektlar ularning o‘xshashligi va o‘zaro bog‘liqligini hisobga olgan holda u yoki bu bo‘linmaga ta‘luqli bo‘ladi. Sistematika ushbu klassifikatsion sxema imkoniyatlarini ochib beradi, uning kamchiliklarini ko‘rsatadi. Kurash turlarida klassifikatsiya va sistemataning vazifasi - kurash turlari mohiyatini aks ettirish hisoblanadi. Klassifikatsiya va sistematika tushunchalarni aniqlash bo‘yicha oldindan ish bajarimasdan turib, amalga oshirilmaydi (, yiqitish, tashlash, ag‘darish va h.k.). Kurash turlari terminologiyasi - bu mutaxassislar o‘zlarining ilmiy va pedagogik ish faoliyatlarida foydalanadigan atamalar yig‘indisidir.

Mazkur ko‘pgina fanlarni klassifikatsiya va sistematika asosida tuzilgan terminologiya fan mohiyati to‘g‘risida ma‘lumotlar beradi hamda maqsadli ravishda takomillashtirish imkoniyati tug‘iladi. Bunday asoslangan terminologiya deb ataladi. Klassifikatsiya, sistematika va terminologiya to‘g‘risida filer lyuritilganda, ularning mana shu tartibda sanab o‘tilishiga e‘tibor berib, undagi tavsilot bo‘yicha ish ketma-ketligini ko‘rish mumkin. Ya‘ni avval klassifikatsiya bajariladi, uning natijasida ma‘lum bir tizim hosil bo‘ladi, so‘ngra esa uning asosida hamma kurash usullarining ilmiy asoslangan nomlari (terminlari) beriladi. Bellashuvning har xil turlari umumiy qonuniyatlarga ega hamda ular quyidagilardan iborat (A.P. Kuptsov, F.A.Kerimov):

1. Bellashuvda ikkita sportchi qatnashadi, ulardan har biri texnik usullar, himoya, qarshi usullar yoki kombinatsiya amalga oshiriladi. Bellashuvning har bir alohida daqiqalarida hujumni amalga oshirayotgan va hujumni qabul qilayotgan kurashchi aniqlanib boriladi.

2. Har bir kurashchi harakat faoliyatining asosiy vazifalaridan biri - bu egallagan ustunlikni saqlab turishdir.

3. Hujumni amalga oshirayotgan kurashchining vazifasi raqibning gilamga nisbatan holatini o‘zgartirish uchun uni muvozanatdan chiqarishdan iborat. Bunda kurashchilarni bir-biriga nisbatan holatlari turli xilda o‘zgarib turishi mumkin.

4. Gilamga nisbatan holatni o‘zgartirish shu bilan yengillashtiriladiki, bunda kurashchilarning gilamga qaratilgan og‘irlik kuchidan foydalaniladi.

5. Raqib tanasining ma‘lum bir nuqtasiga zarur kuch berish har bir usulning biomexanik asosini tashkil qiladi (kuch momentlarini hosil qilish, kuch juftligini yaratish, og‘irlik kuchlari va inertsia kuchlaridan foydalanish).

6. Texnik usulni amalga oshirish g‘olib bo‘lishga imkon beradi va bir nechta qismlardan iborat: taktik tayyorgarlik harakatlari, ushlab, asosiy harakat, hujum hamda yakunlovchi harakat.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

7. Har bir texnik usul o'zgartirilishi va dinamik vaziyat hamda raqib xususiyatlariga qarab murakkablashtirilishi mumkin.

8. Har bir texnik usulni amalga oshirish paytida raqib holatini hisobga olish, sur'at va tavsiflarga e'tibor qaratiladi. U bellashuvni vaziyatlarida yoki butun bellashuvda o'zgartirilishi mumkin.

9. Har bir usulni bajarish joyi kurash gilami o'lchamlari bil chegaralangan.

Kurash turlarining mazmuni, alohida har bir kurash turi kurashchilarning harakatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi qaramasdan, umumiy asosga ega va bir xil belgilariga qarab ta'riflangan. Shuning asosida kurash turlari texnik usullarining yagona sistemikasi va sistemikasi ishlab chiqilgan (A.P. Kuptsov F.A. Kerimov). Bunda har bir kurash turining o'ziga xos xususiyatlarini saqlanib qolgan, sinf va guruhlar ajratilgan. Yunon-rim kurashi bo'yicha - barcha texnik harakatlar raqib tanasining bel qismi yuqorisidan, erkin kurash bo'yicha — barcha texnik harakatlar raqib tanasining bel qismi yuqorisidan va pastdan, sambo bo'yicha - barcha texnik harakatlar raqib tanasining bel qismi yuqorisidan va pastdan hamda og'riq beruvchi usullar qo'shiladi, dzyudo bo'yicha - barcha texnik harakatlar raqib tanasining bel qismi yuqorisidan va pastdan og'riq beruvchi hamda bug'ish usullari qo'shiladi. Yuqoridagi kurash turlari yunon-rim, erkin, sambo va dzyudo kurash turlarining texnik harakatlari parter va tile turgan holatlarda amalga oshiriladi. Mazkur kurash turlari bo'yicha yagona klassifikatsiyasida milliy kurash turlari, ya'ni, kurash va belbog'li kurash ko'rsatilmagan. Belbog'li kurashning texnik usullari yunon-rim kurashi harakatlariga yaqinligiga hamda kurashning texnik usullari erkin, sambo va dzyudo kurash turlariga yaqinligiga, shuningdek milliy kurash turlarida parter holatidagi texnik usullar yo'qligiga e'tibor qaratadigan bossak - yangi yagona kurashli turlari klassifikatsiya namoyon bo'ladi Kurash turlari texnikasi asosiy usullarining yagona tasnifi va tizimini ishlab chiqishda quyidagi vazifalar oldinga qoyilgan.

Dzyudo, kurash va belbog'li kurash turlarida olimpiya sistemasi qo'llanilganligi sababli kvalifikatsion ochkolar ko'rsatilishi shart emas. Sambo, erkin va yunon-rim kurash turlaridagi joriy musobaqa qoidasi bo'yicha klassifikatsion ochkolar bellashuv tugagandan keyin, g'alabaga erishgan yoki erishmagan holatlariga qarab beriladi. Sababi yutuq va yutqazish har xil bo'lishi mumkin. Sambo, erkin va yunon-rim kurash turlarida: Quyidagi holatlarda 4 ochko yutganga va 0 ochko yutqazganga berilishi mumkin: -kurashchi "tushe" (tushe so'zi frantsuz tilidan olingan - bellashuv paytida raqibning ikki kuragini gilamga tekkizish ma'nosini anglatadi) g'alabasiga erishganda, bunda yutqazgan raqibning texnik ballar yig'indisiga qaralmaydi; - raqibning jarohat olganida; - raqibning gilamga chiqmasligida; - raqib tomonidan musobaqa qoidasini

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

qo‘pol ravishda buzganligida; - raqibning musobaqadan chetlatilishida; Quyidagi holatlarda 4 ochko yutganga va 0 ochko yutqazganga berilishi mumkin: - texnik ustunlik bilan g‘alaba qozonish, bunda raqibning umuman texnik ballari yo‘q holatda; Quyidagi holatlarda 4 ochko yutganga va 1 ochko yutqazganga berilishi mumkin: , - yaqqol texnik ustunlik bilan g‘alaba qozonish, bunda raqibning texnik ballari bor holatda; Quyidagi holatlarda 3 ochko yutganga va 0 ochko yutqazganga berilishi mumkin: -kurashchi texnik ballar hisobida yutganda, bunda raqibning umuman texnik ballari yo‘q holatda; Quyidagi holatlarda 3 ochko yutganga va 1 ochko yutqazganga berilishi mumkin: - kurashchi ikki davmi ballar hisobida yutganda, bunda raqibning texnik ballari bor holatda; Quyidagi holatlarda 0 ochko qizil kiyimdagi kurashchiga va 0 ochko ko‘k kiyimdagi kurashchiga berilishi mumkin:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni //Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq nashriyot matbaa-kontserni.1997.-B.20-29.
2. Umarova, Z. U., Mirzarakhimovich, R. S., & Tursunovich, K. U. (2022). Sports and Great Heroes. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 1(4), 141-143.
3. Anvarovich, I. S., Tokhirovich, K. T., & Tursunovich, Q. U. (2022). Use problem-solving techniques in school gymnastics. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(4), 512-513.
4. Abduhamidovich, M. I., Mansurovich, M. S., & Usmonovich, A. U. (2022). Selection of talented wrestlers and education of physical perfection in the process of wrestling activities in sports schools. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(4), 166-167.
5. Ahmedov, U. (2019). Interaction patterns in elt teaching: group work and pair work. Theoretical & Applied Science, (12), 170-172.
6. Sultonov, Usmon Ibragimovich. "METHOD OF CONTROLLING THE TRAINING PROCESS OF LONG-DISTANCE RUNNERS." Eurasian Journal of Academic Research 2.3 (2022): 132-137.
7. Араббоев, К. Т., and Е. Я. Михайлова. "ОБОСНОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПОСРЕДСТВОМ ТЕХНОЛОГИЙ ИНТЕГРИРОВАННОГО МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ." Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 7 (2023): 753-757.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

8. Tokhirzhonovich, Arabboev Kakhramon. "The effect of physical activity on the body of schoolchildren in physical education lessons." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 112-115.
9. Arabboyev, Q. T. "O 'quv uslubiy majmua." (2021).
10. Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "THE EFFECT OF PHYSICAL ACTIVITY OF DIFFERENT INTENSITY ON THE FEMALE ORGANISM." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.12 (2023): 89-93.
11. Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN STUDENT ACTIVITY AND LIFESTYLE." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.09 (2023): 58-63.
12. Murodova, Guli. "RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI DARS JARAYONIDA QO'LLASHDAGI SAMARASI." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ* (buxdu.uz) 19.19 (2022).
13. Муратова, Гулнара. "К вопросам нормирования нагрузок в зависимости от задач на уроках физического воспитания в общеобразовательной школе." *Наука и технология в современном мире* 2.16 (2023): 32-35.
14. Муратова, Гулнара Рашитовна. "Воспитание нравственных качеств учащейся молодёжи посредством занятий физической культурой и спортом." *International journal of advanced research in education, technology and management* 2.6 (2023).
15. Rashitovna, Muratova Gulnara. "The importance of developing a healthy lifestyle in primary school students." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.09 (2023): 19-21.
16. Муратова, Гулнара Рашитовна. "ОПТИМИЗАЦИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОРЕВНОВАТЕЛЬНО-ИГРОВОГО МЕТОДА." *Uzbek Scholar Journal* 16 (2023): 176-179.
17. Mukhtarovna, Yuldasheva Jamilakhan, Melikhujayeva Noilakhan, and Mirzarahimova Muhtasarkhan. "THE PECULIARITY OF TAKING GYMNASTICS CLASSES WITH STUDENT GIRLS." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.03 (2023): 47-51.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik,
pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv
masalalari

18. Умаров, Абдусамат, Зулхумор Умарова, and Мохира Алишерова. "ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ." Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 2.22 (2023): 102-106.

19. Дунаев, К. Ш., А. Умаров, and Ш. А. Арсланов. "Проблемы и перспективы спортизации физического воспитания школьников." ББК 75.1 А-43 Ответственный редактор (2021): 100.

20. Умаров, Абдусамат Абдумаликович, and Зулхумор Уринбаевна Умарова. "СПОРТ В СИСТЕМЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД." INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS". Vol. 2. No. 2. 2023.

21. Назаров, А. Т., and А. А. Умаров. "Отношение к физической культуре и спорту студентов и школьников." Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук (2020): 130.

22. Abdumalikovich, Umarov Abdusamat. "Biomechanics Of Running Step Technique." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 87-91.